

STARTAP LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Satvoldiyeva Dildora Mashrabovna

Andijon shaxar 1-son texnikumi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada startap loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarining iqtisodiy mazmuni, ularning innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati hamda moliyaviy resurslarni jalb etishning zamonaviy usullari yoritilgan. Shuningdek, startap loyihalarini moliyalashtirishda mavjud bo‘lgan muammolar, jumladan, dastlabki kapital yetishmovchiligi, investitsiyaviy xatarlar va moliyalashtirish manbalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Maqolada venchur moliyalashtirish, biznes farishtalar investitsiyalari, kraudfanding, grantlar va boshqa muqobil moliyalashtirish vositalaridan samarali foydalanish imkoniyatlariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, startap loyihalarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish, investitsion jozibadorligini oshirish va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlar yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: startap, startap loyihalari, moliyalashtirish mexanizmlari, innovatsion tadbirkorlik, venchur kapital, investitsiya, kraudfanding, biznes farishtalar, moliyaviy resurslar, grantlar, investitsiyaviy jozibadorlik, muqobil moliyalashtirish.

Jahon iqtisodiyotida innovatsion rivojlanish jarayonlarining jadallashuvi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda yangi biznes modellarining shakllanishi startap loyihalarining iqtisodiy taraqqiyotdagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Startaplar yangi g‘oyalarni tijoratlashtirish, innovatsion mahsulot va xizmatlarni bozorga olib chiqish, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, bunday

loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan ularni zarur moliyaviy resurslar bilan ta'minlash, investitsiyalarni samarali jalb etish va moliyalashtirish mexanizmlarining takomillashganligiga bog'liq.

Startup faoliyatining dastlabki bosqichlarida moliyaviy resurslarning yetishmasligi, yuqori darajadagi investitsiyaviy xatarlar, garov ta'minotining mavjud emasligi hamda istiqbolli loyihalarning investorlar uchun jozibadorligini yetarli darajada namoyon eta olmaslik kabi muammolar kuzatiladi. An'anaviy bank kreditlari va boshqa moliyalashtirish vositalaridan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi esa startaplarning rivojlanish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ventur kapital, biznes farishtalar investitsiyalari, kraudfanding, grantlar va boshqa muqobil moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash va raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan samarali foydalanish sharoitida startup loyihalarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bunda moliyalashtirish manbalarining xilma-xilligini ta'minlash, startaplar va investorlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, istiqbolli loyihalarni tanlash va baholash mexanizmlarini takomillashtirish hamda moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish muhim yo'nalishlar sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur masalaning dolzarbligi startup loyihalarini moliyalashtirishning mavjud mexanizmlarini tizimli o'rganish, ularning afzalliklari va cheklovlarini aniqlash hamda milliy iqtisodiyot sharoitida samarali moliyalashtirish vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini asoslash zarurati bilan belgilanadi. Xususan, startaplarni moliyalashtirishda davlat ko'magi, xususiy investitsiyalar va muqobil moliyaviy instrumentlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni rivojlantirish innovatsion tadbirkorlikning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Startup loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun startaplarni

moliyalashtirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, asosiy moliyalashtirish manbalarining xususiyatlarini o'rganish, moliyaviy resurslarni jalb etish jarayonidagi muammolarni aniqlash va samarali moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish vazifalari belgilangan.

Startup loyihalarini moliyalashtirishning tahliliy-nazariy asoslari

Startup loyihalarini moliyalashtirish innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishning muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy nazariyada moliyalashtirish xo'jalik yurituvchi subyektlarning faoliyatini tashkil etish, yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish hamda ularni tijoratlashtirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni shakllantirish va ulardan foydalanish jarayoni sifatida talqin etiladi. Startaplarning an'anaviy korxonalardan asosiy farqi ularning yuqori noaniqlik sharoitida faoliyat yuritishi, innovatsion g'oyalarni sinovdan o'tkazishi va qisqa muddatda kengayish imkoniyatiga ega bo'lgan biznes modelini shakllantirishga intilishidir. Shu sababli startaplarni moliyalashtirishda kapital hajmi bilan bir qatorda moliyaviy resurslarning mavjudligi, jalb qilish tezligi, qiymati va investorlar bilan hamkorlik shartlari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazariy jihatdan startaplarni moliyalashtirish masalasi innovatsiyalar iqtisodiyoti, tadbirkorlik nazariyasi, moliyaviy vositachilik va investitsion qarorlar nazariyalari bilan uzviy bog'liq. Jozef Shumpeterning innovatsion rivojlanish nazariyasida tadbirkor iqtisodiy taraqqiyotning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, yangi mahsulotlar, ishlab chiqarish usullari va bozorlarni o'zlashtirish iqtisodiy o'sishga turtki beradi. Biroq innovatsion g'oyani amaliy natijaga aylantirish uchun yetarli moliyaviy resurslar talab etiladi. Demak, startaplarni samarali moliyalashtirish innovatsion faoliyatni iqtisodiy qiymatga aylantirishning zarur shartlaridan biri hisoblanadi.

Startaplarni moliyalashtirishning nazariy asoslarini izohlashda axborot nomutanosibligi tushunchasi ham muhim o'rin tutadi. Jorj Akerlof, Maykl Spens va Jozef Stiglitsning axborot nomutanosibligi bilan bog'liq ilmiy ishlari moliyaviy bozorlarda investorlar va mablag' talab qiluvchilar o'rtasida ma'lumotlar teng

taqsimlanmasligi muammosini tushuntirishga yordam beradi. Startaplar faoliyatining dastlabki bosqichlarida ularning moliyaviy natijalari, bozor salohiyati va kelajakdagi daromadlari to'g'risidagi ma'lumotlar cheklangan bo'lishi mumkin. Bu holat investorlarning xatarlarni yuqoriroq baholashiga, moliyalashtirish shartlarining qat'iylashishiga yoki investitsiya kiritishdan voz kechishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu bois startaplarning biznes-rejasi, moliyaviy prognozlari, bozor tahlili va boshqaruv tizimi shaffofligini ta'minlash moliyaviy resurslarni jalb etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Startaplarni moliyalashtirish mexanizmlari, odatda, ichki va tashqi manbalarga ajratiladi. Ichki moliyalashtirish tadbirkorning shaxsiy mablag'lari, ta'sischilar hissasi hamda faoliyat davomida shakllangan daromadlardan foydalanishni nazarda tutadi. Tashqi moliyalashtirish esa bank kreditlari, xususiy investorlar mablag'lari, venchur kapital, biznes farishtalar investitsiyalari, grantlar, kraudfanding va boshqa moliyaviy instrumentlarni qamrab oladi. Har bir manbaning samaradorligi startapning rivojlanish bosqichi, biznes modelining xususiyatlari, pul oqimlari, garov imkoniyatlari va investorlar uchun kutilayotgan daromadlilik darajasiga bog'liq.

Startaplarni moliyalashtirishda keng qo'llaniladigan mexanizmlardan biri venchur kapital hisoblanadi. Mazkur moliyalashtirish shaklida investorlar yuqori o'sish salohiyatiga ega loyihalarga ulushdorlik asosida mablag' kiritadi va kelajakda kompaniya qiymatining oshishidan daromad olishni ko'zlaydi. Venchur kapital startapga nafaqat moliyaviy resurs, balki boshqaruv tajribasi, strategik maslahatlar va biznes aloqalarini ham taqdim etishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu mexanizm investor tomonidan kompaniya faoliyatida ishtirok etish va muayyan darajada ta'sir ko'rsatish imkoniyatini yuzaga keltiradi. Shuning uchun venchur moliyalashtirish startapning tez o'sish maqsadlari bilan ta'sischilarning nazoratni saqlab qolish manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi.

Biznes farishtalar investitsiyalari ham startaplarning dastlabki bosqichlarida muhim moliyalashtirish manbai hisoblanadi. Biznes farishtalar, odatda, o'z

mablag'larini istiqbolli biznes g'oyalariga yo'naltiruvchi xususiy investorlar bo'lib, moliyaviy ko'mak bilan birga tajriba, mentorlik va professional aloqalarni ham taqdim etishi mumkin. Ushbu mexanizm mahsulotni dastlabki sinovdan o'tkazish, bozor talabini aniqlash va biznes modelini takomillashtirish bosqichlarida ayniqsa ahamiyatlidir.

Kraudfanding mexanizmi esa ko'plab shaxslarning nisbatan kichik miqdordagi mablag'larini raqamli platformalar orqali muayyan loyiha uchun birlashtirishga asoslanadi. Uning xayriya, mukofot, qarz va ulushdorlikka asoslangan shakllari mavjud. Kraudfanding startaplarning moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, potensial mijozlar qiziqishini baholash va mahsulotni bozorga olib chiqishdan oldin talabni aniqlash imkonini beradi. Biroq uning samaradorligi loyiha g'oyasining jozibadorligi, auditoriyaga chiqish imkoniyati, platformaning ishonchliligi va kompaniyani boshqarish sifatiga bog'liq.

Grantlar va davlat ko'magiga asoslangan moliyalashtirish vositalari innovatsion loyihalarning dastlabki rivojlanish bosqichida moliyaviy yukni kamaytirishga xizmat qilishi mumkin. Grantlarning muhim xususiyati shundaki, tegishli shartlar bajarilgan taqdirda, ular odatda qaytarilishi shart bo'lmagan mablag'lar hisoblanadi. Biroq grantlar tanlov asosida ajratilishi, maqsadli foydalanish talablari va hisobot majburiyatlarini nazarda tutishi mumkin. Shu sababli grantlarni boshqa moliyalashtirish manbalari bilan uyg'unlashtirish startaplarning moliyaviy barqarorligini oshirishga yordam beradi.

Startaplarni moliyalashtirish mexanizmlarini baholashda bir nechta iqtisodiy mezonlarni hisobga olish lozim. Ularga moliyalashtirish qiymati, mablag'larni jalb qilish muddati, moliyaviy majburiyatlar darajasi, ta'sischilar ulushining saqlanishi, investorlar tomonidan taqdim etiladigan qo'shimcha ko'mak hamda moliyaviy xatarlarning taqsimlanishi kiradi. Masalan, bank krediti kompaniya ulushini topshirishni talab qilmasligi mumkin, biroq foiz to'lovlari va qaytarish majburiyatlarini yuzaga keltiradi. Ulushdorlik asosidagi investitsiyalar esa qat'iy kredit to'lovlarini talab qilmasligi mumkin, lekin ta'sischilarning kompaniyadagi

ulushini kamaytiradi. Grantlar qaytarilmaydigan moliyaviy manba bo'lishi mumkin, biroq ulardan foydalanish shartlari va maqsadlari cheklangan bo'ladi.

Yuqoridagi nazariy yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, startaplarni moliyalashtirishda barcha loyihalar uchun bir xil darajada samarali bo'lgan yagona mexanizm mavjud emas. Moliyalashtirish vositasini tanlashda startapning rivojlanish bosqichi, texnologik xususiyatlari, bozor salohiyati, kutilayotgan pul oqimlari va xatarlar darajasini hisobga olish zarur. Shu nuqtayi nazardan, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, investorlar bilan axborot almashinuvini yaxshilash, startaplarning moliyaviy savodxonligini oshirish va innovatsion loyihalarni baholash mezonlarini takomillashtirish ustuvor vazifalar sifatida namoyon bo'ladi.

1-jadval.

Startap loyihalarini moliyalashtirish manbalarining qiyosiy tavsifi

Moliyalashtirish turi	Asosiy afzalligi	Asosiy cheklovi
Shaxsiy mablag'lar	Mustaqil qaror qabul qilish	Mablag' hajmining cheklanganligi
Bank krediti	Korxonadagi ulushni topshirish talab etilmaydi	Foiz va qaytarish majburiyati
Venchur kapital	Katta investitsiya va strategik ko'mak imkoniyati	Kompaniyadagi ulushning bir qismini berish
Biznes farishtalar	Kapital, tajriba va mentorlik	Investor bilan manfaatlar muvozanatini saqlash zarurati
Kraudfanding	Ko'plab moliyalashtiruvchilarni jalb qilish	Keng auditoriya va ishonch talab etiladi
Grantlar	Odatda qaytarish majburiyati mavjud emas	Tanlov va maqsadli foydalanish talablari

Olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, startap loyihalarini moliyalashtirish innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi mahsulot va xizmatlarni tijoratlashtirish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Startaplarning o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, yuqori noaniqlik, investitsiyaviy xatarlar va dastlabki bosqichlarda moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoj moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etadi.

Tahlillar asosida startaplarni moliyalashtirishda bank kreditlari, venchur kapital, biznes farishtalar investitsiyalari, kraudfanding, grantlar va tadbirkorlarning shaxsiy mablag'laridan foydalanish muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Mazkur moliyalashtirish manbalarining har biri o'ziga xos afzallik va cheklavlarga ega bo'lib, ularni tanlashda loyiha rivojlanish bosqichi, moliyaviy ehtiyojlari, biznes modelining istiqbollari va xatarlar darajasini hisobga olish zarur.

Startap loyihalarini moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun, birinchidan, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish va muqobil moliyaviy instrumentlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish; ikkinchidan, startaplar va investorlar o'rtasida axborot almashinuvi hamda hamkorlikni rivojlantirish; uchinchidan, loyihalarning investitsiyaviy jozibadorligini baholash va moliyaviy shaffofligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, startap asoschilarining moliyaviy savodxonligini oshirish, biznes-reja tuzish va investitsiyalarni jalb etish ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhim vazifalardan hisoblanadi.

O'zbekistonda startap ekotizimini rivojlantirish nuqtayi nazaridan davlat ko'magi, xususiyy investitsiyalar va innovatsion moliyalashtirish vositalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bunda istiqbolli loyihalarni qo'llab-quvvatlash, investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va moliyalashtirish infratuzilmasini rivojlantirish startaplarning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Umuman olganda, startap loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi. Moliyalashtirish manbalarining xilma-xilligini ta'minlash, moliyaviy xatarlarni oqilona boshqarish va investorlar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish startaplarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim shartlardir. Mazkur yo'nalishlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar innovatsion tadbirkorlik salohiyatidan samarali foydalanish va milliy iqtisodiyotda yangi biznes tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash uchun zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schumpeter, J. A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
2. Akerlof, G. A. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism // *The Quarterly Journal of Economics*. — 1970. — Vol. 84, No. 3. — P. 488–500.
3. Spence, M. Job Market Signaling // *The Quarterly Journal of Economics*. — 1973. — Vol. 87, No. 3. — P. 355–374.
4. Stiglitz, J. E., Weiss, A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information // *The American Economic Review*. — 1981. — Vol. 71, No. 3. — P. 393–410.
5. Berger, A. N., Udell, G. F. The Economics of Small Business Finance: The Roles of Private Equity and Debt Markets in the Financial Growth Cycle // *Journal of Banking & Finance*. — 1998. — Vol. 22, No. 6–8. — P. 613–673.